

Asia: VN/34680/2022

Lausuntopyyntö Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommentit alatyöryhmän 1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano ehdotuksista

Naisten Linja tarjoaa tukipalveluita lähisuhde- ja seksuaaliväkivaltaa kokeneille naisille ja tytöille ja tekee vaikuttamistyötä väkivaltaa kokeneiden naisten oikeuksien ja tarpeiden huomioimiseksi lainsäädännössä. Nostamme lausunnossamme esille erityisesti lähisuhdeväkivaltaa ja seksuaalirikoksia koskevat näkökulmat oikeuslaitoksen kehittämässä. Tämän alatyöryhmän osalta kommenttimme koskevat erityisesti rikosprosessia palveluna.

Pidämme tavoitetta rikosprosessin ja erityisesti esitutinnan ja syyteharkinnan nopeuden ja laadun kehittamisestä kannatettavana. Erityisen välttämättömäksi koemme sen lähisuhdeväkivalta- ja seksuaalirikoksissa.

Lähisuhdeväkivalta- ja seksuaalirikoksia koskevassa rikosprosessissa on tunnistettu vakavia ongelmia, jotka vaarantavat rikoksen uhrin oikeusturvaa ja kansalaisten yhdenvertaisuutta lain edessä. Yhteistyön tiivistäminen esitutinnan ja syyteharkinnan välillä todennäköisesti vahvistaisi rikoksen uhrin oikeuksien toteutumista. Viittaamme apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen ratkaisuun vuodelta 2022 koskien poliisin menettelyä lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten esitutkinnoissa.

Oikeuskanslerin tutkinnassa nousi esille selkeitä alueellisia eroja lähisuhdeväkivalta- ja seksuaalirikosten esitutinnan laadussa ja nopeudessa poliisilaitosten välillä, kuten tapauksia, joissa syyteoikeus oli vanhentunut viivästyneen esitutinnan vuoksi, tai tapauksen näyttö oli puutteellista, koska asianomistajan kuuleminen oli viivästynyt. Asianomistajan, todistajien ja rikoksesta epäillyn kertomukset ovat usein keskeinen ja jopa ainoa näyttö seksuaalirikoksissa ja lähisuhdeväkivallassa. Asianosaisten kuuleminen pitkän ajan kuluttua epäilystä tapahtumasta heikentää heidän muistikuviansa ja havaintojensa tarkkuutta ja siten näytön luotettavuutta kokonaisuudessaan.

Lähisuhdeväkivaltaa tai seksuaalirikoksia koskevissa esitutkinnoissa ei ole kyse vain rikoksentekijän selvittämisestä vaan myös rikoksen uhrin kohtaamisesta ja tälle laissa säädettyjen oikeuksien toteuttamisesta. Oikeuskanslerin tutkinnassa ei pystytty selvittämään, oliko rikoksen uhrin suojelun tarvetta arvioitu osana esitutkintaa, tai uhria ohjattu tarvittavien tukipalveluiden piiriin, esitutkintalain säädösten mukaisesti.

Oikeudenkäynnillä on jo lähtökohtaisesti riski aktivoida koettua traumaa. Rikosprosessin puutteet tai pitkittyminen estävät uhrin oikeuksien toteutumista ja lisäävät riskiä uhrin toissijaiselle traumatisoitumiselle. Toissijaisella traumatisoitumisella tarkoitetaan tilannetta, jossa rikosprosessi itsessään aktivoi koettua traumaa ja lisää väkivaltaa kokeneen kärsimystä kun uhrin oikeusturva ei toteudu.

Vuonna 2023 lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden väkivaltaepäilyjen rikosprosessia nopeutettiin, koska tunnistettiin, että rikosprosessin pitkittyminen aiheuttaa vakavaa haittaa asianomistajille, ja usein estää perheen ja lapsen toipumista.

Esitämme harkittavaksi, että rikosprosessin laadun kehittämiseksi työryhmässä pohditaan mahdollisuutta lakimuutokseen, jolla kaikkien lähisuhde- ja seksuaalirikosten tutkintaa rikosprosessissa nopeutetaan samoin kuin on jo tehty lasten kohdalla, tunnistuen, että intiimin kumppanin tekemä väkivalta ja seksuaaliväkivalta ovat sellaisia syvästi traumatisoivia rikoksia, joiden jättämää haavaa hitaasti etenevä rikosprosessi entisestään syventää.

Rikosprosessin laatua lähisuhdeväkivalta- ja seksuaalirikoksissa turvaa esitutinnan keskittäminen osaaville tutkinnanjohtajille ja lähisuhdeväkivaltaan erikoistuneille yksiköille, jotta uhri tulee kuulluksi asianmukaisesti ja uhrin oikeudet toteutuvat esitutkintaprosessin kaikissa vaiheissa. Selkeä kehitysaskel eteenpäin olisi edellytys, että esitutkintojen kuulustelut videoidaan, jotta niihin on mahdollista palata rikosprosessin eri vaiheissa.

Mikäli tutkinnanjohtajana toimisi syyttäjä, tulee myös syyttäjän olla laajasti erikoistunut lähisuhde- ja seksuaaliväkivaltaan sen eri näkökulmista. Tällä hetkellä syyttäjiltä ei edellytetä koulutusta tai erityisosaamista lähisuhde- ja seksuaaliväkivaltaan liittyen.

Esitutinnan keskittäminen ja muu vahvistaminen lähisuhdeväkivalta- ja seksuaalirikoksissa olisi linjassa myös tänä vuonna vahvistetun naiseen kohdistuvaa väkivaltaa koskevan EU-direktiivin kanssa.

2. Kommentit alatyöryhmän 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot ehdotuksista

Alatyöryhmän esityksissä on mukana toimenpidekokonaisuus 49–57, jonka tavoitteena on, että jatkossa huoltoriidoissa tuomioistuimen rooli on pelkistetty ja yhä useampi huoltoriita ohjautuu sovitteluun.

Suhtaudumme erittäin kriittisesti tähän tavoitteeseen ja toimenpidekokonaisuuteen, koska huoltoriitojen sovittelussa ei tälläkään hetkellä ole rajoituksia sen suhteen voidaanko huoltoriitoja sovittaa silloin kun taustalla on lähisuhdeväkivaltaa. Rajoituksia tai esteitä sovittelulle ei ole esitetty myöskään oikeuslaitostyöryhmän asiakokonaisuuden yhteydessä. Toivomme, että asian jatkovalmistelussa otetaan kantaa kysymykseen siitä, mitkä kysymykset huoltoriidoissa ovat sovittelukelpoisia ja mitä rajoituksia sovittelulle on tarpeen asettaa.

Suhtaudumme varauksella myös työryhmän esitykseen, jonka mukaan olosuhdeselvitysten laatimista pyritään vähentämään.

Huoltoriitojen sovittelua koskevassa keskustelussa korostuu tyypillisesti prosessin nopeus ja edullisuus, mutta jää mainitsematta millaisia riskejä sovitteluun liittyy tai missä tilanteissa sovittelu ei ole sopiva vaihtoehto.

Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun käytännöt ovat nykyisellään varsin epäselviä. Selkeät kriteerit puuttuvat siltä osin, millaisia tapauksia ylipäättänsä sovittellaan, miten mahdollinen väkivaltatausta selvitetään ja miten väkivallan riskin arviointia toteutetaan. Selkeiden kriteerien puuttuessa huoltoriitojen sovitteluun ohjautuu tilanteita, joissa yksi perheenjäsen on kohdistanut väkivaltaa yhteen tai useampaan perheenjäseneseen. Väkivaltataustaa ei ole välttämättä tunnistettu ennen sovittelua, vaan se nousee esille vasta sovittelun aikana. Valitettavasti tiedossa on tapauksia, joissa väkivaltaa ei ole huomioitu huoltoriidan sovittelun yhteydessä, vaikka tällä olisi voitu mahdollisesti estää myöhempi lasten ja toisen vanhemman henkeen ja terveyteen kohdistuva väkivalta. Väkivaltataustaisten huoltoriitojen sovitteluissa onkin vakava riski sille, että sekä väkivaltaa kokeneen aikuisen että väkivallalle altistuneen lapsen oikeudet jäävät turvaamatta.

Lähisuhdeväkivallan sovittelua ollaan hallituksen toimesta kieltämässä perustelluista syistä. Lähisuhdeväkivallassa osapuolet eivät voi olla sovittelussa keskenään tasavertaisessa asemassa. Aivan yhtä tärkeää on huomioida lähisuhdeväkivallan dynamiikka myös huoltoriitojen sovittelussa. Osana tätä dynamiikkaa väkivalta usein lisääntyy eron jälkeen ja aiheuttaa väkivaltaa kokeneelle jopa välitöntä hengenvaaraa.

Vaikka kaikkia huoltoriitoja ei ole jatkossakaan tarkoitus ohjata sovittelun piiriin, ohjautuu asiantuntija-avusteiseen tuomioistuinsovitteluun jo nykyisin toistuvasti tapauksia, joihin liittyy väkivaltataustaa. Koska väkivalta nivoutuu kaikkeen perheen arjessa, huoltoriitojen sovittelumenettelyssä sovittellaan käytännössä välillisesti myös lähisuhdeväkivaltaa, silloinkin kun väkivalta ei nouse sovittelussa keskustelun aiheeksi.

Valitettavasti hallituksen esitys lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämiseksi (HE 130/2024) on nimenomaisesti rajannut huoltoriidat valmisteilla olevan lakimuutoksen ulkopuolelle eli lakimuutos ei tule muuttamaan nykyisiä käytäntöjä huoltoriitojen sovittelun osalta. Siksi mahdolliset esteet huoltoriitojen sovittelulle väkivaltatapauksissa tulisi Naisten Linjan näkemyksen mukaan arvioida osana oikeuslaitostyöryhmän työtä, mikäli tavoitetta huoltoriitojen sovittelun lisäämisestä päätetään edistää.

Huoltoriita, johon liittyy väkivaltaa, ei ole riita, vaan usein jatkumoa harjoitetulle väkivallalle. Huoltajuutta ja tapaamisoikeutta koskevat prosessit tulee käsitellä nopeasti, mutta prosessia ei ole Naisten Linjan näkökulmasta syytä pelkistää siirtämällä niitä entistä enemmän sovittelun piiriin. Ennemmin tarvittaisiin erityisiä nopeutettuja prosesseja huoltoriitojen käsittelyn sujuvoittamiseksi tuomioistuimessa, kuin sovittelua, jossa lapsen tai vanhemman olosuhteita ei välttämättä lähdetä edes selvittämään.

Toivomme, että lähisuhdeväkivalta tulee ilmiönä systemaattisesti huomioiduksi alatyöryhmän työssä ja erityisesti huoltoriitojen yhteydessä ja toivomme työryhmän vielä harkitsevan, millä tavoiteasetannalla parhaiten turvataan laadukas ja oikeudenmukainen palvelu myös väkivaltaa kokeneille huoltajuutta, tapaamisoikeutta ja muita huoltoriitoja koskevissa kysymyksissä.

3. Kommentit alatyöryhmän 3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat ehdotuksista

-

4. Kommentit alatyöryhmän 4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen ehdotuksista

-

5. Kommentit alatyöryhmän 5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta ehdotuksista

-

6. Kommentit alatyöryhmän 6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat ehdotuksista

-

7. Muita huomioita Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

-

Aro Katju
Naisten Linja Suomessa ry